

## Gregorčič danes

Ciril  
Zlobec

(Priložnostni nagovor na osrednji slovesnosti v spomin na osemdesetletnico smrti S. Gregorčiča 23. 11. 1986 v Drežnici)

V naravi človeka je, da rojstva počasti z veseljem in da ga smrt utiša v žalost. In vendar so nekatere smrti predvsem dokaz, da je pred njimi utripalo dragoceno življenje, ki se je preselilo v nas, se v nas potrjuje in osmišlja v spominu nanj. Tako se vsako leto spominjamo Prešerna, tako letos slavimo Trubarja ob štiristoletnici njegove smrti, in v takšnem znamenju poteka danes tale osrednja, sklepna slovesnost v spomin na pesnika Simona Gregorčiča: osemdesetletnica njegove smrti je samo razlog, primerna priložnost za praznik, ki ga tiho čutimo v sebi in javno izpovedujemo v spominu nanj. Gregorčič je ves v svojih pesmih, ki ohranjajo živo tudi njegovo človeško podobo. Kot da se neviden, pa vendar do prave, drhteče človeške topline blizu vsakemu izmed nas sprehaja med nami: zdaj otožno pojoč pod jesensko rodovitno vipavsko trto, zdaj naše sočutje zbujajoč, ujet v svoj utesnjujoči črni plašč, pa spet tožeči ptič v tesni kletki naših prsi ali kot veliki duhoven naroda, ki nas skrušene na pepelnično noč posipa s pepelom in v našem trpljenju in ponižanju preroško ugleda naš »vstajenja dan«. Prerokuje nam, zamišljeno zagledan v omamno lepoto Soče, našo veliko zgodovinsko preizkušnjo in razširja svoj vsezajemajoči pogled na človeštvo v strašno spoznanje »Človeka nikar!«, s katerim je, kot pravi pesnik videc, vzkriknil bolj v naš čas kot v svojo trenutno ali trajno človeško stisko.

Pravzaprav smo presenečeni nad silovitostjo takšnega gregorčičevskega spomina v nas. Nekaj plemenitega, morda celo velikega nas preveva, ko se zavedamo te pesnikove bližine, ki ni samo stvar spoznanja, intelektualne presoje, saj gre za resnično čustvo, rekli bi lahko, za nekakšno ljubezen, ki je občutljiva in ranljiva kakor sleherna ljubezen, pa tudi zamerljiva: nikomur, ki je Gregorčiča kakorkoli žalil ali prizadel, ne prizanaša, mu ne odpušča. Anton Mahnič na primer živi v nas samo kot Gregorčičev zopernik, včasih že kot simbol zatiralstva vsega pesniškega v slovenskem človeku.

Ta pojav že dolgo samo ugotavljamo, ker ga ustrezno ni mogoče razložiti. Pa vendar: poskušajmo vsaj danes razmišljati, zakaj to ljubezensko odzivanje na Gregorčičevo pesem če že ne povsod na Slovenskem z enako prepričljivostjo, pa zanesljivo vsaj tu na Primorskem.

Že pred Gregorčičem smo imeli Prešerna, ki se je s svojo visoko pesmijo, z nenadno dozorelostjo jezika, z izvirnostjo misli in globino spoznanj povzpел nad svoj čas in – priznajmo si – tudi nad svoje ljudstvo, da so ga morali mladoslovenci Stritar, Levstik in Jurčič še dvajset let po njegovi smrti znova odkrivati ljudem, vzpostavljati dialog na višji estetski ravni med ljudskim ali narodnim okusom in pesnikovo besedo; približevanje demokratičnejšemu okusu je bilo za Jenka, ne glede na njegov veliki pesniški dar, domala tragično: tudi pri njem, čeprav mu je bil zelo blizu, do srečnega spoja z narodom ni prišlo. Ta čudež – tako se zdi – pa se je zgodil pri Gregorčiču: *ob njegovi pesmi je slovensko ljudstvo prvič v širšem obsegu*

*občutilo v sebi svojo sicer že zdavnaj začeto preobrazbo v narod.* Z Gregorčičevo pesmijo je postala literatura razpoznavno znamenje in simbol slovenske nacionalne biti in samobitnosti. Prek Gregorčiča je bila utrta pot tudi in dokončno k obema velikima predhodnikoma, k Prešernu in Jenku, kakor tudi k poznejšim rodovom, k Aškercu in še zlasti k veliki četverici slovenske moderne. Ne gre za cenen populizem v umetnosti, kot bi danes takšen spoj z narodom opredelil del naše literarne kritike, ampak za tisti prepotrebni in dragoceni trenutek, ki ga mora doživeti sleherna literatura, če naj postane pomembno določujoča prvina v življenju naroda. Gregorčičeva pesem je s svojimi raznovrstnimi vsebinami, od folklorno pastoralne idilike (Veseli pastir) pa prek himničnega domoljubja (Soči) do sodobne eksistencialne misli (Človeka nikar!), razbremenilno, sproščujoče vplivala na Slovence, da v literaturi nismo več gledali tujka, ki se nedosegljivo dviga nad nas ali odmika v daljavo, kamor mu ne moremo slediti; skratka: literatura ni bila več samo kašipot in cilj, ampak že tudi in predvsem privlačna in prepričljiva identifikacija z življenjem. Po Gregorčiču ni bilo več mogoče, da bi Slovenci pozabili na Prešerna. Če bi se umetnost ravnala po zakonih znanosti in tako imenovanega napredka, bi se Gregorčič moral oglasiti pred Prešernom in Jenkom, takoj za Vodnikom, morda pa brez njiju, brez njune izkušnje, sploh ne bi bil mogoč. Skladne, logične poti pač niso značilne za umetnost.

Naš spomin na Gregorčiča je tudi zato tako prazničen, kadarkoli se pojavi v kolektivni obliki, kot ob letošnji obletnici, ker ga prežarja nekakšna hvaležnost naroda do literature in umetnosti, do vseh oblik ustvarjalnega duha, ki edini trajneje vzdržuje kontinuiteto narodovega življenja in se v njem tudi sam najbolj jasno zrcali. Misel na Gregorčiča nas popelje k prvim izvirom ozaveščenega nacionalnega spoštovanja do literature, posebne vrste spoštovanja, ki še danes traja. Posamezni primeri prekletstva, ki ga ta ali oni tudi danes nad njo izreka, to zakonitost in posebnost samo potrjujejo.

Dokler bo zaradi vsega tega spomin na Gregorčiča v nas živ in radosten, kot je danes, bo v nas tudi dovolj skupne volje in moči za težko in vse težjo pot v prihodnost.